

AZ ÖSEMBER VILÁGA ÉS A PRIMITIV NÉPEK

A Biblia az emberi történelem hajnalára a paradicsomi boldog állapotot állítja, melyben az első emberpár céljának és méltóságának megfelelő boldog életet élt, s amelyből a bűn által esett ki. Az evolucionizmus, a fejlődésemélet ezzel ellentétben az emberi történelem és az emberi élet kezdetére a „primitív”, az állathoz hasonló és ahhoz közelálló megnyilvánulásokat teszi. Szerinte kezdetben volt az állat-ember, a tökéletlen, a primitív ősember, mégpedig nemcsak anyagi és technikai vonalon — ami bizonyos mértékben igaz és helyes, bár materiális javakban is állhat be elszegényedés —, hanem a szellem létsíkján, tehát vallási, szociális, erkölcsi és kulturális viszonylatban is. Sőt az anorganikus, élettelen világból lett az első élő sejt, ebből az élő sejtől fejlődött az évmilliók multával minden szervezet. Ebből fejlődött az ember is s a hosszú evolúció egyik utolsó állomása volt a „félállat-félember” állapot, amelyből ismét megszámlálhatatlan évmilliók alatt jutott el a mai „homo sapiens”, a gondolkodó és kultúrát teremtő ember alakjáig. Az „ősember” tehát magán hordotta állati származásának minden bélyegét, életében az állati szokások domináltak és ismét hosszú fejlődés kellett ahhoz, hogy az eredeti öskőztulajdon, nemi promiscuitás, csoportházasság, sexuális aberrációk és perverzítások, kannibalizmus, gyermek- és öreggyilkosság, emberáldozatok, fetisizmus, totemizmus, animizmus, mágia, stb. fokain keresztül eljusson a monotheista, erkölcsi szabályokkal rendelkező, egyéni házasságban és szervezett társadalomban élő emberi életformához.

Ez az elmélet már megvolt és uralkodóvá vált, mielőtt még a pozitív őstörténelmi, őslénytani, ethnológiai és élettani kutatások komoly tényeket, bizonyítékokat szolgáltattak volna alátámasztására; nem lehet tehát csodálkozunk azon, hogy a megfellebbezhetetlen dogmává vált evolúciós rendszer előre megalkotott kategóriáiba igyekeztek beleszorítani később minden tudományos eredményt, minden pozitív leletet és tényt. Azaz: nem a történelem, az adottságok, a megállapított tények és az előzetesen pontosan meghatározott jelenségek alakították ki az evolucionizmust, hanem inkább fordítva, ehhez a hipotézishez alakították a történelmet. Mert az evolucionizmus alapjában véve biológiai, élettani munkahipotézis — és nem bebizonyított tudományos igazság —, mely nagyon jól megmagyaráz igen sok jelenséget a természettudományban (például a növény- és állatfajok keletkezését), mind a szervetlen, mind a szerves világban. A tudományok gyakran alkalmaznak ilyen munkahipotéziseket, hogy velük egyes olyan jelenségeket próbáljanak megmagyarázni, melyeknek valódi belső lényegét még nem sikerült kideríteniök. Ezekből a hipotézisekből sokszor tudományos igazság, megállapított tény lesz (így az atomok világa hosszú ideig csak hipotézis volt), viszont igen sokszor fel kell adni az egyes föltételezéseket, hogy újabbak és jobbak után nézzünk.

A fejlődésemélet ott követ el tévedést, amikor a szerves természet fejlődésének eszméjét átvitte az egész embernek, s az ember szellemiségé-

nek területére is. Márpedig az emberi szellemet s mindazt, ami az ember lelkének alkotása és megnyilvánulása, nem lehet az élettani fejlődés eredményeként felfogni, mert az ethnológia (néptan), praehistoria (őstörténelem), palaeontológia (öslénytan) és biológia (élettan) kezdettől fogva csak „egész” embert ismer, akarattal, ésszel, tehát szellemmel megáldott egész embert, s nem fél vagy negyed embert.

Az Egyház és a kinyilatkoztatás nincs ellene a fejlődéstudományoknak, amennyiben az nem tagadja a teremő Istent és nem akarja az ember lelkét is az anyagvilágból eredeztetni. A Szentírással nem ellenkezik tehát az a hipotézis, hogy az ember testileg az állatvilágból, sőt azon keresztül az élettelen világból származott. A hatnapos teremőstörténet például a növényvilág teremőéséről azt mondja: „Mondotta — Isten —: hajtson a föld füvet...”, majd az állatvilág keletkezéséről: „Mondotta továbbá az Isten: hozzon elő a föld élőlényt, faja szerint: barmot, csúszómászót...” (Móz. I. 1, 11. 24.) Világos, hogy e szavakkal Mózes nem tanította az evolucionizmust, de éppen oly világos az is, hogy a Biblia e szavai nem is zárják ki azt. És a fejlődés eszméjét ismerte, vallotta és tanította az ősi görög filozófia Arisztotelezzel, s annak alapján, a keresztény, skolasztikus bölcsélet is. Nagy tévedés volna tehát, ha valaki azt gondolná, hogy a keresztény világnézet és az evolucionizmus önmagában véve két ellentétes pólus, egymást kizáró tanítás. Nézzük meg tehát minden dogmatikus megkötöttség nélkül ezúttal azt, mit szól a fentemlített tudományok közül az ethnológia az evolucionizmus tanához abban a formában, amiként azt cikkünk elején ismertettük.

Az ethnológia magyar szempontból nagyon elhanyagolt tudomány, vallástörténeti részének rövid összefoglalása megtalálható *Kühár Flóris* könyvében: „Egyetemes vallástörténet” I—II. (Budapest, 1936). — ugyanott bővebb irodalmi tájékoztató is található. Világszerte elismert legkiválóbb művelője *W. Schmidt*, akinek főmunkája: „Der Ursprung der Gottesidee” I—VI. Az első hat kötet több mint ötezer lapon tárgyalja az összes primitív népekre vonatkozó anyagot, a VII. kötet 1940-ben jelent meg, s az összes összegyűjtött anyag módszeres feldolgozását adja. Az ethnológia klasszikus folyóirata az 1906 óta Bécsben, majd a második világháború óta a svájci Freiburgban megjelenő *Anthropos, International Review of Ethnology and Linguistics*, melynek minden egyes száma testes kötet. Az eddigi ethnológiai kutatások tudományos eredményeit röviden és közérthető formában tárgyalja *W. Koppers*, a bécsi egyetem néptani tanzékekének tanára „Der Urmensch und sein Weltbild” című munkája. (Bécs, 1949). Jelen értekezésünk alapja éppen Koppers e munkája, de a lehetőséghez képest egyéb munkákra is tekintettel voltunk.

Az ethnológia felkutatta az összes primitív népek lelki, szellemi világát, kultúráját, erkölcsi világát, vallását, sőt lelkének és testének egyéb életnyilvánulásait is. Primitíveknek, ősnépeknek nevezzük azokat a még fellelhető népeket, melyeknek kultúrája a legősibb, ethnológiailag elérhetően a legrégebb fokon áll. Ezek a népek, melyek általánosan elis

merten a fejlődés legalacsonyabb fokán állnak, az evolucionizmus szerint a legjobban képviselnek ma is az ősbibb, eredetibb emberi állapotot. De ime: a primitív népek nagy többsége — s ez áll a már részben kihalt nagyobb kultúrájú népekre is — hitében, meggyőződésében, ősi idők óta élő hagyományában nem a fejlődést, hanem ellenkezőleg, a *dekadencia tényét tanusítja*. Mindezeknél a népeknél él — ha sokszor már mithologikus elemekkel tarkítottan is — annak a tudata, hogy az „aranykor“, az emberiség igazi boldog, „paradicsomi“ kora már rég mögöttünk van. A primitív népek köztudata és tanítása a következő négy pontban egyezik meg: a) az ember Isten kezéből került ki és baj, szenvedés, gond nélküli életet, tehát úgynevezett paradicsomi boldogságot élvezett; b) ennek a zavartalan és boldog állapotnak vége szakadt egy, az ősember által elkövetett bűnnel, tévedéssel; c) ebben a bűnben s valamiképpen így az ember tragédiájában részes egy „gonosz szellem“ is, melynek kísértése, irigysége közrejátszott a boldog állapot elvesztésében; d) Isten a bűn miatt visszahúzódott az emberektől, akik ettől kezdve a szenvedés és halál útját járják, a rossz tehát nem Isten akaratából került a világba, azt nem az Isten teremtette. Az összes primitív népnél megvan ennek következtében a fizikai és erkölcsi rossz közötti különbségtétel s annak a tudata, hogy a fizikai rossz az erkölcsi rossz következményeként jött a világba.

A középpafrikai *Bambuti pigmeusok* (törpe népfaj) hite szerint: az embert az Isten teremtette, akit ők Mungunak neveznek.

„Az Isten szerette az embert, vele együtt élt, bár láthatatlanul, mint-hogy tisztá szellem. Az embereket gyermekeinek nevezte s ők az Istent atyának. Isten csak egy van, nincs családja, nincs felesége, abszolút úr mindenek felett. Mungu az embert olyan világba teremtette bele, melyben gond és baj, fáradtság és szenvedés, nyomor és halál nélkül élhetett. Még a mindennapi eledelért sem kellett „arca verejtekével“ megdolgoznia. Az állatok sem voltak az ember ellenségei, mint ahogy a természet erői és különféle jelenségei sem. Ennek az ősi, boldog állapotnak a helye az őserdő volt, melyet mindeztől az ember rendelkezésére bocsátott, s az ember uralma alá rendelt a jóságos és az embereket nagyon szerető Mungu. De adott a jóságos Isten-atyá egy parancsot is, melynek esetleges megszegéséért a boldog kor elvesztését helyezte kilátásba büntetésül. Megmondta, hogy a parancs ellen való vétkekkel a teremtett világ ellensége lesz annak az embernek, aki így tettével Isten ellen lázad, ellensége lesz az élettelen világ éppennyúgy, mint a növények és állatok, s bekövetkezik a fáradtság, betegség és halál is. De a legnagyobb büntetés mégis az lesz, hogy ebben az esetben Isten visszahúzódik, visszavonul az emberektől. Az ősemberek nem állták ki a próbát s bekövetkezett az ígért büntetés. De Isten azért mégsem hagyta el egészen az embert: az ellenséges világ közepett eszközöket, fegyvereket adott neki, melyekkel megvédeheti magát, megszerezheti a szükséges táplálékot, fenntarthatja életét; ez az élet azonban most már menthetetlenül a halálba torkollik...”

Középpindia Windhyn nevű hegységében él a *Bhil* ősnép, melynek teremtéselbeszélése a következőket mondja:

„Kezdetben egyedül Bhagvan volt. Bhagvan az egyetlen, teremtő Isten. Akkor Bhagvan elkezdett gondolkodni, mit csináljon? És erre megalkotta az isteneket, szolgálivá tette őket, fényhordozókká és megadta jutalmukat. — (Ér-

dekes az, hogy a Bhil nem angyaloknak nevezi Isten teremtményeit, hanem isteneknek, kiknek neve részben megegyezik a későbbi hinduizmus önálló istenségeivel. Ezeket az istenségeket a Bhil az évezredek hatás és elnyomás befolyása alatt elfogadta ugyan, de az egyetlen főisten, az egyetlen igazi Isten közönséges szolgálóvá degradálta.) — Közben jött a gonosz lélek és kérdezte az isteneket: milyen munkát végeztek ti Bhagvannál? Ők pedig felelték: mi tartjuk B. világosságát. Ekkor a gonosz lélek tovább kérdezte őket: milyen fizetést, jutalmat kaptok ezért? Az istenek azt felelték, hogy a jutalmazás B. dolga, aki azt nem is mulasztja el. Tovább kérdezte őket a gonosz lélek: ugyan mi boldogság van B. házában? Az istenek egy kicsit gondolkodtak s aztán azt felelték: B. házában halhatatlan, örök boldogság van. A gonosz lélek azonban folytatta: dolgozik-e B. vagy sem? Az istenek felelték, Bhagvan-nak nincs szüksége arra, hogy dolgozzék. Erre azt mondta a gonosz lélek: hallgassatok meg tőlem egy szót! Mit akarsz mondani? — kérdezték az istenek. Mint ahogy B. mindig ül — mondta —, azaz nem dolgozik, úgy titek is ülnötök kellene a ti házaikban, s akkor éppen olyanok lesztek ti is, a ti házaikban is olyan állapot lesz, mint B. házában. Az istenek erre leültek, megtagadták a B. által nekik kiszabott munkát. B. pedig megharagudott, hogy az ő általa alkotott teremtmények nem végzik el dolgukat, nagy haragra gerjedt, megverte a lázadó isteneket, megbüntette őket és a földre küldte őket. Akkor mondotta Bhagvan: most ismét egyedül vagyok! S miután gondolkodott, megteremtette most az embereket. Ezekhez az emberekhez így szólt: Ti ne cselekedjétek úgy, mint az istenségek. Ti az én teremtményeim vagytok. Én mindazt, amit csak kértek, megadom nektek és minden bajt távolartok tőletek. Ha valaki titeket bánt, azt én megverem! Csak B. a ti egyedüli uratok és senki más!" (V. ö. Koppers i. m. 22—28 és 127—128.)

Ebből az elbeszélésben nincs szó a látható világ teremtéséről, ami azonban nem jelenti azt, hogy a Bhil öröktől fogva valóban tartja ezt a világot. Gyakran visszatérő tanítás és mondás náluk: „Minden előtt volt Bhagvan! Akkor alkotta a világot, azután pedig alkotta az isteneket.“ Ez az elbeszélés tehát már feltételezi az előző világteremtést, melynek módjáról azonban a Bhil-nép nem tud semmit. „Hogy miként teremtette Bhagvan a világot, azt nem tudjuk megmondani, de annyit tudunk, hogy Bhagvan jóakaratóból lett“ — tartják és tanítják e primitív emberek.

De nemcsak a már ismertetett két ősnépnél találjuk meg a teremtés és az ősi boldog állapot tiszta fogalmát; ezek az eszmék fentalálhatók a többi primitív népek tudatában is. Így a nyugatafrikai *gabun-törpéknél* a következő tanítást adja át nemzedék nemzedéknek:

„Voltak-e mindig emberek az őserdőben? Nem voltak. Hát másut? Nem, előttünk nem voltak. Az elsők mi. gabunók, vagyunk. És előbb? Előbb volt Kmvum — így nevezik Istent — egyedül, és senki vele nem volt. Hát akkor az erdő fáit, a gyümölcsöt, az állatokat, halakat ki csinálta? Kmvum csinált mindent... Hogy csinálta mindezt? Csak szólt és készen is volt!“ (Der Ursprung der Gottesidee IV. 26.)

Hasonló hitet találunk a primitívek közül az andamánoknál, sziamangoknál, negritóknál, busmanoknál, ajnuknál, szamojédeknél, az észak-amerikai ősnépeknél, a tűzföldi halakvulupoknál, s az ausztráliai ősnépeknél is. Ugyanezeknél a népeknél megtalálható az a tudat is, hogy az első embert az Isten teremtette, jönnek, boldognak; az Isten volt az ember törvényhozója, parancsolója, ő adott szigorú erkölcsi törvényeket az

embereknek. Az első emberek az Isten kegyelmét és barátságát élvezték, eleinte nagyon boldogok voltak, de ebből az aranykorból valamiként a saját hibájukból kiestek.

Ez a tudat különben él az ősi kultúrnépeknél is, ha lényegesen eltorzultabb formában is. *Babilonban* — ahonnan a régi hitetlen iskola képviselői az egész bibliai elbeszélést származtatni akarták — különböző teremtésmítoszok maradtak ránk. Ezeknek egyikében sincs szó kimondottan az első emberpárról, annak kezdeti boldog és paradicsomi állapotáról, de az őshagyomány nyomai, melyek a primitív népeknél elég tisztán megtalálhatók, fellelhetők Babilonban is. Így az „Enuma elis” hétéptáblás éposz említi, hogy Marduk főisten a legyőzött és megölt Kingu isten véréből teremti meg az embert, hogy az istenek szolgája legyen. Az *Adapa*-mitoszban szó van Adapáról, aki ugyan a mítosz szerint nem az első ember, de halhatatlan lehetne, ha Ea isten irigysége ezt meg nem akadályozná. A *Gilgames*-eposzban szintén szerepel az a tudat, hogy az embernek valamiképpen halhatatlannak kellene lennie, ezt a vízözön alkalmával meg is szerzi Utnapistim, de az éposz főhőse, Gilgames már hiába igyekszik az örök élet és boldogság részese lenni.

Egyiptomban is megvan az ősi boldog állapotnak, annak a kornak a hite, amikor még az emberek Osiris és felesége, Isis uralma alatt gond, szenvedés és halál nélkül éltek. Midőn azonban Osirist megölte gonosz testvére, Set, vége szakadt ennek az állapotnak. Szerepel az egyiptomi mítoszokban egy Apofis nevű kígyó is, mely az istenek ellenesége és a gonosznak, a bajnak, az ártó varázsnak szerzője.

Az *iráni* (perzsa) vallásban és nép körében él egy elbeszélés az első emberről, Jímáról, aki Ahura Mazdá-val, az Istennel barátságban volt és éppen ezért teljes boldogságot élvezett, melyet sosem szakított volna meg a halál. De egy alkalommal Jima hazug és hamis beszéddel vétkezett s akkor az ember eddigi fensége, szépsége, boldogsága madár képében elszállott belőle.

India ősi brahmanizmusa négy világot ismer. Az első kor volt az aranykor, melyben az emberek az istenekkel harmóniában, szenvedés nélkül éltek, a többi kor azonban az emberi élet egyre fokozódó leromlásának egyik állomása. Az első embert felesége vitte bele a bűnbe azáltal, hogy gögösen az istenekkel akart egyenlő lenni.

A *görög mondakör* is régtől fogva ismeri a paradicsomi élet elbeszélését, az aranykor elnevezés is először görög írónál, a Kr. e. VIII. században élő Hesiodosznál fordul elő. Homeros is jól ismerte a bűnbeesés történetét. Az első emberek Kronos, a főisten uralma alatt éltek boldogan s a katasztrófát a Zeus által földre küldött első asszony, Pandora okozta. A paradicsom emlékét őrzi a görög mondavilágban a Hesperidák kertje, mely valahol a nagy óceánban egy szigeten van s hol az aranyalmafákat őrzik a Hesperidák és egy Ladon nevű sárkány.

A *kínai ősmondák* is beszélnek a boldogság hegyéről, hol csodás növények, fák, források voltak, köztük az élet fája és a halhatatlanság forrása. Az első emberek ott éltek, de mértéktelen tudásvágyuk romlásba vitte őket.

Egy pillantás a mondottakra meggyőz arról, hogy a primitív népek elbeszélései, de — bár torzabb formákban — a különböző ősi kultúr-népek mondái is lényegileg ugyanazt beszélnek el, amit Mózes első könyvének 2—3. fejezete. Éppúgy világos az is, hogy itt irodalmi függésről beszélni sem lehet; nem lehet arra gondolni, hogy az egyes népek egymástól kölcsönözték volna a kezdeti paradicsomi állapot és bűnbeesés tanát. És ha figyelembe vesszük, hogy ez a tanítás főleg az ethnológiai-legrégibb és a legprimitívebb ősnépeknél ragyog a legszebb tisztaságban s a legmélyebb erkölcsi fölfogásban, föl kell vetnünk a kérdést: *honnan ered, mivel magyarázható meg ez a hit?*

Ezekben a primitív vallásokban kezdettől fogva megvan az a törekvés, hogy ősi vallásukat, hagyományukat határozott és kötött formában rögzítsék, és megfelelő elbeszélő formában átszármasztassák az utódokra. Avatásaikkor, ünnepeiken hagyományos ősi formák között beszélnek el a „Nagyisten“ világalkotó, emberteremtő tevékenységét, az első emberekről, az illető törzs ősről szóló történetet, a halál és a gonosz szerepét és eredetét, az erkölcsi parancsok szűkségességét és értelmét, stb. Erről az *őstörténetről* állapítja meg igen helyesen Kúhár Flóris: „Az őstörténet hagyományjellegét, ősoktól utódokra szállását mutatja az, hogy rendszerint a serdültavatás legünnepélyesebb, titoktartással leplezett, szertartásokkal körülvett részét alkotja. Elterjedése épp az őskultúrákban, az oikumené, a lakott föld szélein, azon népeknél, melyek az emberiség szétválásának első csoportjait alkothatták és a későbbi néphullámok nyomása alatt jutottak mások elöl zárt, éghajlati vagy megélhetési szempontból másoknak nem kívánatos területeikre (Délkelet-ausztrália, Tűzföld, északi sarköv, a magányos andamán szigetek, az egyenlítő vidéke, stb.), nem magyarázható másból, mint hogy ezen elbeszélések valóban a szétválás előtti kincsét őrzik az emberiségnek.“ (I. m. I. 187. old.) Tudományosan és történelmileg ez a bámulatos meggyezés valóban nem magyarázható mással, mint hogy a hagyomány visszanyúl a emberiség legrégebb, leqőisbb korába. S ha ez így van, akkor a kérdést folytatni kell: hogyan keletkezett az emberiség életének hajnalán ez a hagyomány, ez a kitörölhetetlen tudat?

Erre a kérdésre csak kétféle választ lehet adni. Vagy történeti valóság, történeti tény van az elbeszélés és tudat mögött, vagy az ősember, illetve az első emberek fantáziája, a világ meg az élet problémáinak megoldási kísérlete közben való gondolkodása, spekulációja termelte ki. Azaz: vagy valósággal volt egy ilyen aranykor, egy boldog, ősi, paradicsomi állapot és ennek tudata maradt fenn az őstörténetben: vagy az emberi okoskodás próbálta a számára sokszor érthetetlen világ és a megmagyarázhatatlan életjelenségek megoldására önmagával és másokkal is elfogadtatni ezeket az eszméket, melyeknek azonban semmi történelmi tény nem áll a háta mögött. Harmadik lehetőség nincs. Mert régebben megpróbálták ezt az őstörténetet s az őstörténetnek a primitív népeknél fellelhető hasonlóságát azzal magyarázni, hogy a közös emberi természet különböző helyeken is közös és egyező termékeket szül, közös mondákat, gondolatokat formál. Ma már bizonyos, hogy ez az elv nem magyaráz meg semmit. Mert az következnék belőle, hogy az

emberiség kultúrájának mindenütt egyeznie kellene, mert hisz mindenütt ugyanaz az emberi természet alakítja ki. S még ha föl vesszük is a milieut mint változásokat előidéző tényezőt: a maga nagy egészében azonosnak kellene lennie az összes nép nyelvének, kultúrájának, vallásának, társadalmi és erkölcsi felfogásának, stb. Az azonos emberi természet ugyanazoknak az érzékléseknek a felhasználásával, teljesen azonos körülmények között sem termel és termelt ki azonos nyelveket. Sőt az ősi időkben rokon, és testvér nyelvek is egyre távolabb kerülnek egymástól az évszázadok múltával. Hogyan termelhette volna ki tehát ez az emberi természet az őstörténetet s hogyan őrizhette volna meg számtalan évezredekken át változatlanul?

Marad tehát a már említett kétféle megoldási lehetőség. Az ethnológia és a történelem azonban a kettő közül csak azt fogadhatja el az őstörténet keletkezési kérdésének válaszául, mely e tudattartalom mögött valós történeti tényt állapít meg. Az emberi spekuláció, mely önmagából kiindulva teremtene meg a világ problémáira vonatkozó elgondolását, szintén oly sokrétű és egymástól teljesen különböző, egymásnak ellentmondó mondákat, mítoszokat hozna létre, mint ahogy ezt a kultúra egész területén tapasztalhatjuk. Az evolucionista számára amúgyis elképzelhetetlen az őstörténelemnek ilyen belülről való kialakulása, legalábbis, ha elveihez következetes akar maradni. Mert a fejlődéstudomány szerint az ember testi és szellemi fejlődése külső hatások által szerzett tulajdonságokon és azoknak az utódokra való átörökítésén alapszik. Az általánosan és részleteiben is bámulságos megegyező őstörténet tudata és tartalma tehát az evolucionizmus tanítása szerint csak külső behatások által keletkezhetett az emberekben. Ha pedig ez a közös ősi hit a külvilágból vett benyomások és képzetek útján keletkezett, akkor lennie kellett egy aranykornak, egy boldog ősi állapotnak, mely a maga történelmét bevészte az ősi emberek lelkivilágába. De ha valóban volt aranykor és ha az őstörténet mögött valóban történeti valóság áll, akkor az evolucionizmus ebben a vonatkozásban nem tartható fenn, mert hiszen szerinte az embernek nem az aranykor tudatát kellene hordoznia, hanem a fél-állati és egész-állati sötétségét, elesettségét és alacsonyágát. Akkor az ember őstörténetén az állati múlt tragikumára húzódnék végig, annak az emlékei kísértenének.

Ugyanerre az eredményre jut azonban az ethnológia akkor is, ha a primitív népek vallását s vallástörténelmét vizsgálja. A biológiai fejlődéstudomány hamar kiszorította a korábbi szellemtörténeti fejlődés gondolatát és új szempontokat, új célokat tűzött ki az emberrel foglalkozó különböző tudományágak számára; a biológiai evolúció gondolatát belevitte az ember szellemi világába is. Világos dolog, hogy az evolúció lényeges tanítása szerint a fejlődés legalsó fokául csak a legegyszerűbb jelenségeket lehet alapul venni. Egyesek a fetiszizmust, mások a totemizmust, ismét mások a félelmet és az abból eredő szellemhitet, varázslatot, stb. teszik meg ilyen kezdő foknak, ahonnan az ember hosszú és fokozatos fejlődés által jutott volna el a sokistenhívésen keresztül az egyistenhitig. Érvelésüket a primitív népek hitvilágából vett példákkal igyekeznek alátámasztani. Nem érdektelen tehát szemügyre venni az ethnológia idevágó legújabb kutatásait.

A *Bhil* törzs egy és negyed milliónyi nép, mely az Északindiót a déli résztől elválasztó Windhya hegység északnyugati nyúlványain lakik. A „gujarati” árja nyelv egyik változatát beszélik, de a nép nem árja, s mind származásilag, mind földrajzi elhelyezkedés szempontjából megelőzi az árjakat. A bhilek India őslakóinak csekélyszámú maradványa, s bár kultúrájukban megvan az évezredes árja hatásnak nyoma is, meg lehet különböztetni az idegen elemeket az eredeti ősitől. A Bhil-törzsnél kétségkívül megvan az egy, személyes, teremtő és erkölcsi parancsokat adó, jutalmazó és büntető Isten hite, akit Bhagvan-nak nevez. (Valószínűleg ugyanabból a töből származik, mint a későbbi szláv: Bog.) A hindu hatás folyományaképpen belekerültek ugyan egyes hindu istenek a nép későbbi mitoszába, de ezeket — mint láttuk — az ősi hit alapján a Bhil Bhagvan szolgálivá degradálta. A Bhil erkölcsi felfogása és vallási tudata, hite igen magasrendű; tanításuk mind vallásilag, mind erkölcsileg meghaladja a jóval nagyobb kultúrával rendelkező és különleges filozófiát kitermelő hindu-árja népeket, s életük is tisztább ez utóbbiakénál.

Ugyanez a helyzet egy másik ősi, primitív indiai népnél, a *Chenchu*-nál is. E nép a déli indiai Dekkanban, Haidarabad államban él. Létszáma mindössze 12.000, kutatójuk a dekkani egyetem tanára: Christoph von Fürer-Haimendorf. E nép is egy Istent hisz, kit Bhagavantarunak hív. Ez az Isten minden élet forrása, az életnek és halálnak az ura, minden egyes emberi lélek teremtője, a jók jutalmazója és a gonoszok büntetője. Mindenütt jelen van, mindent tud, hatalma végtelen. Későbbi időben az anyai-jog fejlődése magával hozta azt, hogy a Chenchu nép tisztelni kezdett egy másik principiumot is, Garelamaisama-t, aki a dzsungel istennője, az őserdő termékenységének az okozója, s akinek minden terményből és elejtett vadból zsenge-áldozatot mutatnak be. De még a későbbi fejlődésnek ebben a fokozatában is meglátszik, hogy eredetileg csak egy Istent hittek és imádtak, mert az élet ura, a világ egyetlen kormányzója később is csak Bhagavantarunak marad. India minden primitív népénél megvan az egyetlen személyes Isten hite, s mindegyik ugyanazzal az elnevezéssel illeti, legalábbis ami a szógyököt illeti: Bhagvan-nak, Bhagavantarunak, Bhagavan-nak, stb.

Ezek a primitív népek az anyagi kultúra legalacsonyabb fokán állnak, műveltségük egy napon sem említhető a fejlett kultúrával rendelkező hindukéval, vallásuknak és erkölcsüknek tehát az evolucionizmus szerint egészen kezdetlegesnek, állati elemekkel tarkítottak kellene lennie, aminek a valóság éppen az ellenkezője.

Indiának e legrégebb őslakói után a történelmileg következő bevándoroltak az *ausztróázsiai mundák*, akik Chota-Nagpurban, Kalkutta mellett laktak, s mintegy hárommillióyan vannak. Valószínűleg délnyugat Kinából vándoroltak be, de mindenesetre Kr. e. 2500 előtt. Náluk is megvan az egyetlen Isten hite, de már sok mitológiai elemmel tarkítva és elferdítve. (V. ö. Koppers i. m. 158—159.)

Dél- és Délkeletindia lakói, a *dravidák* (számuk kilencven millió) szintén megelőzik az árja hindukat India földjén. Több törzsre oszlanak s közöttük a húsz milliónyi *Tamil*-népnél 96 szó van az egyetlen, min-

denható teremtő Isten megjelölésére. Ennél a törzsnél éppenúgy, mint más dravida törzseknél (Toda, Kolli, Malaiáli, Muria, stb.) az Istennek leggyakoribb neve a „Kadavul“, ami annyit jelent: „Aki van!“ Ez a nép tehát, melynek nincs különös kultúrája, mely nem alkotott magának filozófiai rendszereket, melyet a művelt Nyugat és Kelet egyaránt barbár népek tart, az Isten elnevezésében megsejtette és érzékeltette a végtelent, és egyszerűen, világosan kimondta azt, amit az őszösvetségi kinyilatkozásban Mózes közvetlenül Istentől tudott meg: „Mondotta Isten Mózesnek: Én vagyok az, aki vagyok... ekkép mondó Izrael fiainak: az, Aki van, küldött engem hozzátok“ (Móz. II. 3, 14).

Még a Kr. e. 1200 körül Indiába vándorló *árja-hinduk* szent könyvének, a Rigvédának legrégebbi részeiből is kitűnik, hogy eredetileg egy Isten tiszteltek, akit Dyaus-pitar-nak neveztek (ebből lett a görög Zeus-pater és a latin Jupiter).

A délamerikai Tüzföldön laknak a föld legdélibb népei: a Jamana, Szelknam és a Halakvulup törzs. Ezeknél járt 1832—33-ban két hónapig Darwin. Tulajdonképpen a faunát és a flórát tanulmányozta; hazajövet cikkeiben és könyvben azonban azt is állította, hogy a tüzföldi indiánoknak nincs vallásuk, nincs istenhitük, s nincs erkölcsiségük, sőt egyenesen emberevők. Állítása nyomán általános lett ez a nézet az egész világon, s egy század óta a tudományos szakkönyvekben is Darwin megállapításait ismétlik annak ellenére, hogy pár évtizeddel Darwin után anglikán misszionáriusok mentek a Tüzföldre és csakhamar az adatok tömegével bizonyították e téves állítás ellenkezőjét. Darwin különben utóbb nyilvánosan visszavonta állítását. Miért maradt meg mégis előző téves nézete szinte dogmaként a tudományos és főként a laikus közvéleményben? Valószínűleg azért, mert megfelelt az evolucionizmus hipotézisének: a tüzföldieknek, a föld legelestebb, legprimitívebb és legalacsonyabb színvonalon élő népének nem lehettek az evolucionizmus szerint vallási fogalmai, tiszta erkölcsi és szociális törvényei. Mert ha volnának, akkor az evolucionizmus a vallás vonalán nem érvényes.

Azóta részletesen felkutatták a tüzföldi indiánok egész külső és belső életét és ez a munka egészen meglepő fölfedezéseket hozott. A kutatást *M. Gusinde* és *W. Koppers* végezték el 1919—1924 között, munkájuk eredményét több mint negyezer lapon tették közzé, s a lelkiélet megőrzítésére számos hangfelvevőt is készítettek.

A jamanáknál a vallási, erkölcsi és társadalmi élet legfőbb igazságainak tanítási alkalma az ifjak avatási ünnepe, amikor a felserdült fiúkat és lányokat a család köréből kivéve napokon keresztül oktatják, hogy derék, jó, szociális érzéssel megáldott tagjai legyenek a törzsnek. Ez a Csiéhanó-nak nevezett szertartás betetőzi és megerősíti a családi nevelést és óriási fontosságú, mert itt — akárcsak a többi primitív népénél — ez az ősi hagyományok átadásának alkalma, megőrzésének egyetlen, de csalhatatlan módja. Ezt az oktatást a legtekintélyesebb öregek végzik s tanításukban az erkölcsi és szociális törvényeknek olyan mély és tökéletes formáival találkozunk, hogy a fejlettebb kultúrnépek is bámulattal állhatnak meg előttük. Így például:

„Jónak kell lenni, nemcsak otthon, hanem a közösség életében is, mert nem vagy egyedül és nemcsak neked van jogod és akaratod... Vannak benned rossz hajlamok, veled születtek, de ez nem jelenti az, hogy engedj nekik, le kell őket győzni, nyírítani állandó erénygyakorlatokkal... Tanulj uralkodni magadon, szoktasd fegyelemhez tes'ed a böjttel, lelked meg a szem fekezésével, a bűnalkalom kerülésével, akaratod legyőzésével... Szeresd és tiszteld embertársaidat, segíts nekik, ha bajban vannak... Az öregeket és előljárókat tiszteld... Légy tiszta testben és lélekben, őrizd meg a házastársi hűséget...” stb., stb.

S e fenséges erkölcsi törvények mögött ott van a szentesítő, azok megtartását jutalmazó és a bűnösöket megbüntető egy Isten, akit a jamanák *Vatauiéva*-nak neveznek. E szónak jelentése: a „változhatatlan”, az „örök”. Imáikban leggyakrabban *Hitapan*-nak, „Atyámnak” szólítják az Istent, aki hitük szerint öröktől fogva van, Ura az egész világnak, őtöle van az embereknek és minden teremtménynek tápláléka, amiért is mindent tőle kérnek és neki is adnak mindenért hálát. *Vatauiéva* mindent tud és mindent lát, mindent megtehet, ő az élet adója és a halál ura, vele szemben nincs helye varázslatnak. Ő az „Égek Ura”, akitől az emberek minden pillanata függ. Vannak a Jamanáknak gyönyörű imádságaik, csodálatos mélységű siralmas énekeik, könyörgéseik s még a mindennapi élet legprofánabb megnyilvánulásait is átjárja a vallás e mély Isten-fogalma. S mindez nem későbbi keresztény befolyás eredménye, mert hiszen a speciális keresztény fogalmak — megváltás, Krisztus, egyház, túlvilág, teremtés teljességgel hiányoznak náluk.

A könyvben ismertetett óriási anyag alapján teljes joggal és megcáfolhatatlanul vonja le *W. Schmidt* a végső következtetést a „*Der Ursprung der Gottesidee*” című munkájában: 1. az ősnépek vallásában nincs, vagy csak igen csekély mértékben van természetkultusz, animizmus, varázslat és babona. 2. Aránylag tisztán él az ősnépeknél a legfőbb és egyetlen szellemi lényben, az Istenben való hit. Az Égben lakó, mindentudó és mindenható szellemi Istenben való hit az ősnépeknél eleven és egész életüket átjáró hit, mely megköveteli, hogy az emberek az Isten parancsainak engedelmességgel úgy éljenek, hogy a mindenütt jelenlévő Isten haragjára okot ne adjanak. 3. Ez az Isten az élet és halál korlátlan ura, a világ feletti és a világot kormányzó szellemi lény, akit éppen azért imádni, kérlelni, engesztelni kell.

Ez a három vonás közös az összes primitiveknél, melyek egymástól földrajzilag és néprajzilag a legnagyobb távolságban vannak, s abban voltak a történelem előtti időkben is. Ezeket a fejlett elveket és tanításokat nem vehették e primitivek a környező kultúrnépektől, márcsak azért sem, mert itt azután igazán áll a közmondás: senki sem adhat azt, amije nincs!

Vallástörténelmileg tehát az ethnológia ugyanazt állapítja meg, amit egyéb kultúrtörténeti vonalon is. A primitivek vallása legősibb kincse annak az emberiségnek, mely még a szétválás előtti korból magával hozta ennek a hitnek a maradványait és megőrizte időtlen időkön át. Ez a primitív vallás tehát történelmileg és tudományosan felismerhetően a legrégebb, legősibb vallás, ezt kell tehát a fejlődés legelső fokára helyezni.